

» IZJAVA SAZU »SLOVENSKA SPRAVA«

PREDSEDNIK SAZU DR. PETER ŠTIH JE IZJAVO SLOVENSKA SPRAVA IZROČIL PREDSEDNIKU REPUBLIKE BORUTU PAHORJU. / TATJANA SPLICAL

Za soglasje o temeljnih vrednotah

Izjava Slovenske akademije znanosti in umetnosti o spravi ob 30-letnici samostojne slovenske države

Na pobudo tedanjega predsednika države dr. Danila Türka (ki je imel sicer prav z odnosom do kršitev človekovih pravic v povezavi s totalitarno preteklostjo določene težave – spomnimo se izjave o drugorazrednosti Hude jame) je Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU) pred dvanajstimi leti sprožila postopek za oblikovanje izjave, v kateri bi se kot najvišja znanstvena in umetnostna ustanova in tudi nosilka etične avtoritete opredelila do kršitev temeljnih človekovih pravic v Sloveniji po drugi svetovni vojni.

Spiritus movens tega procesa je bil takratni predsednik SAZU dr. Jože Trontelj, vanj je vložil ogromno usklajevalnih naporov, in sicer z željo, da bi velika (morda celo popolna) večina akademikov podprla izjavo, ki bi jasno sporočala, da akademija dosledno obsoja poveljne kršitve človekovih pravic, izraža sočutje in spoštovanje do žrtev teh kršitev in se zavezuje k splošnemu soglasju, da se kaj podobnega ne sme nikoli več zgoditi.

Izjava, ki je bila pripravljena v takem duhu, pa leta 2009 in tudi pozneje ni dobila tako suverene podpore akademikov, da bi bilo z njo po Trontljevem prepričanju smiselno vztrajati, zato je obstala v predalu. Integralno javno objavo je doživela šele junija lani kot delovno gradivo, ki je spremljalo posvet SAZU o slovenski spravi ob 30. obletnici roške pogrebne slovesnosti (ob tej priložnosti smo izjavo, ki je imela status besedila za interno razpravo, objavili tudi v 125. številki Družnine priloge *Slovenski čas*).

Večinska podpora na skupščini akademije

Prav omenjeni posvet je bil sprožilec za obnovljen proces oblikovanja podobne izjave; s to namero so prireditelji posveta takrat tudi seznanili predsednika države Boruta Pahorja. Namera je bila v

naslednjih mesecih uresničena in tako je bila izjava z naslovom *Slovenska sprava* predstavljena v ponedeljek, 15. marca, najprej na sedežu akademije, nato še na sprejemu pri predsedniku Pahorju.

Postopek sprejemanja je v imenu delovne skupine, ki je do decembra lani pripravila osnutek izjave in na podlagi januarja prišelih pripomb članic in članov akademije opravila končno redakcijo, predstavil predsednik SAZU Peter Štih (člani delovne skupine so sicer bili še akademiki Tadej Bajd, Valentin Hribar, Jože Krašovec in Peter Vodopivec). Izjava je bila zaradi epidemijskih razmer predmet dopisnega glasovanja najvišjega organa SAZU, njene skupščine, od 22. do 25. februarja letos. Volitev se je udeležilo več kot 80 odstotkov rednih in izrednih članov akademije, izmed teh jih je dobre tri četrtine izjavo podprlo. Med tistimi, ki izjave niso podprli, je bilo več neopredeljenih kot tistih, ki so bili izrecno proti (številni med njimi tudi zato, kot je dejal glavni tajnik akademije Franc Forstnerič, ki je prešteval glasovnice, ker so menili, da izjava pomeni poseg v dnevno politično dogajanje, iz česar naj bi bila akademija dosledno izvzeta).

Predsednik akademije v takem soglasju vidi trdno legitimnost izjave, ki se po njegovih besedah v skladu z vrednotami SAZU

kot nadpolitične povezovalke celotnega slovenskega občestva na podlagi univerzalnih etičnih vrednot dotika vprašanj, o katerih sicer ne le v slovenski družbi, temveč tudi med akademiki samimi vladajo različni, celo diametralni pogledi. Izjava se torej do medvojnega in temu sledečega dogajanja opredeljuje predvsem v etičnem smislu, čeprav mimo nekaterih zgodovinskih ocen tedanjega in tudi poznejšega dogajanja ni šla.

Hromeči razklani zgodovinski spomin

Kaj torej v vsebinskem smislu prinaša izjava, ki jo akademija posveča 30-letnici samostojne slovenske države? V izhodišče je postavljena ugotovitev, da imamo Slovenci o drugi svetovni vojni na slovenskih tleh in dogodkih neposredno po njej razkani zgodovinski spomin, ki nas hromi na številnih področjih skupnega življenja. Več desetletij je ta spomin določala »črno-bela pripoved o osvobodilnem boju na eni in izdajalcih na drugi strani, v kateri ni bilo prostora za zločine, povzročene v imenu osvobodilnega boja, niti za njegovo zlorabo s strani komunističnega vodstva za zagotovitev in nato utrditev lastne oblasti«.

Z demokratizacijo slovenske družbe je postala revizija takšne enostranske ideološke pripovedi nujna, saj se je jasno pokazalo, da je bila druga svetovna vojna v Sloveniji še bolj kot pri večini drugih narodov izjemno kompleksno dogajanje; v njej so se namreč prepletali okupacija, osvobodilni boj, revolucija, protirevolucija, kolaboracija in državljanska vojna.

Na SAZU se zavedajo, da uniformiran pogled na to zapleteno dogajanje v demokratični družbi ni mogoč, a hkrati poudarja, da moramo imeti soglasje o

temeljnih vrednotah, na katerih temeljimo kot narodna skupnost Slovencev. V etičnem smislu zato o dogajanju med drugo svetovno vojno in neposredno po njej po njihovem prepričanju »ne bi smelo biti sporno, da je bil upor proti okupatorjem upravičen, da sta bila polastitev narodnoosvobodilnega boja s strani komunistične partije in z njo povezani revolucionarni teror neupravičena, da je bil odpor proti temu terorju upravičen in da je bila pri tem oborožena kolaboracija z okupatorjem neupravičena«.

»Za zločine ni opravičila«

Izjava ugotavlja, da je bila največja tragedija druge svetovne vojne v Sloveniji bratomorni spopad med Slovenci samimi, soodgovornost in krivdo zanj pa »nosita obe strani;« »na obeh straneh« so bili storjeni tudi številni zločini, med katerimi pa po svoji strahovitosti izstopa pobjo tisočev domobrancev in civilistov, ki ga je komunistična oblast zakrivila takoj po koncu vojne. »Vsak zločin je zavržno dejanje, še zlasti zavržen in v nasprotju s temeljnimi pravnimi in civilizacijskimi načeli pa je zunanjsodni množični pobjo v času miru. Za zločine ni opravičila. Lahko jih le obžalujemo in poskrbimo za pietetni spomin na žrtve, ki je hkrati opomin vsem nam, da se podobna tragedija ne ponovi nikoli več,« beremo v izjavi *Slovenska sprava*.

V njej so nato povzeta dosedanja prizadevanja za spravo. Ideja o njej, izhajajoča zlasti iz pravice do groba, je sprva živela le v emigraciji, v domovini pa so jo (p)oprli političnodisidentski in civilnodružbeni glasovi v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, »dokler ni bila narodna sprava leta 1990 splošno prepoznana kot pomembna podlaga za doseganje enotnosti, potrebne za narodno in državno osamosvojitve«. Kot vrhunec tedanjih in sploh vseh dosedanjih pravih prizadevanj izjava izpostavlja slovesnost v Kočevskem rogu julija 1990.

Slediti občeveljavnim etičnim načelom

Kako pa se SAZU opredeljuje do sprave med živimi, ki je po prepričanju večine akademikov nujno potrebna, da bi »dosegli družbeno soglasje o temeljnih stvareh našega narodnega bivanja«? Ob demokratičnem priznavanju ideoloških in političnih razlik med nami je sprava med živimi »mogoča le na etični in s tem na medčloveški ravni«, kar pomeni, da je »naše stališče do zla, ki smo si ga prizadeli kot narod, lahko utemeljeno in opredeljeno le v okviru univerzalnih etičnih vrednot«. Sklepna ugotovitev izjave se zato glasi: »S preteklostjo neobremenjeno družbeno sožitje je mogoče doseči le s prizadevanjem za resnico o medvojnih in povojnih dogodkih in z njihovim ocenjevanjem na podlagi splošnoveljavnih etičnih načel ter s pietetnimi in spominskimi dejanji, ki bodo namenjena vsem padlim, pobitim in umorjenim. Kolikor je le mogoče, moramo popraviti krivice, prenehati z medsebojnimi obtoževanji, izključevanji in instrumentaliziranjem zgodovine ter pri vsem tem spoštovati drugače misleče.«

SAZU še poziva slovensko javnost, še zlasti njen politični del in vse dejavnike javnega življenja, »da se tej izjavi pridruži, jo posvoji in deluje v skladu z njo v skrbi za našo skupno prihodnost«.

Parlamentarna posvojitve?

Temu pozivu se je na sprejemu za člane delovne skupine SAZU, ki je vodila proces oblikovanja in sprejemanja izjave *Slovenska sprava*, pridružil tudi predsednik republike Borut Pahor. Izjavo, ki mu jo je izročil predsednik SAZU, bo namreč posredoval parlamentarnemu vodstvu z željo, da bi jo državni zbor ob 30. obletnici razglasitve samostojne slovenske države tako ali drugače posvojil. Sam namreč v izjavi vidi izredno pomemben prispevek v spravnem procesu, za katerega si sam prizadeva že skoraj četrto stoletja, njegov smoter pa vidi v naslednjih točkah: stalno prizadevanje za resnico o medvojnih in povojnih pobjih; poprava krivic na vseh straneh; katarza, pomiritev, sožitje ter iz tega izhajajoče zavedanje o pomembnosti

sodelovanja in nevarnosti izključevanja; preprečitev nevarnosti za vnovičen bratomorni spopad med Slovenci.

Izjava *Slovenska sprava* (v celoti je objavljena na www.sazu.si) je torej stopila v

javni prostor; njeni pripravljavci se zavedajo, da bo zdaj predmet široke in raznolike razprave.

Da bo ta tudi polemična, ne nazadnje skrbijo predstavniki SAZU sami. Predsednik akademije Štih je denimo za nacionalno televizijo ob robu sprejema pri predsedniku republike izstopil iz okvirov lastne izjave, ko je govoril o tem, da se je »pot v kolaboracijo začela že veliko prej«, namreč »veliko prej« pred izzvanim uporom proti revolucionarnemu terorju.

BOGOMIR ŠTEFANIČ

bogomir.stefanic@druzina.si

ZA ZLOČINE NI
OPRAVIČILA.
LAHKO JIH LE
OBŽALUJEMO IN
POSKRIBIMO ZA
PIETETNI SPOMIN
NA ŽRTVE.